

O. Bernard Adam Grenz O. Cist.

Źródła do dziejów duchowości cysterskiej. Wybrane zagadnienia.

1 SPIS TREŚCI

2	Dokumenty dotyczące powstania Zakonu Cystersów.....	1
2.1	Dokumenty poprzedzające historię Citeaux:	1
2.2	Ustawodawstwo Zakonu Cysterskiego	2
2.3	Trzy teksty napisane przez opata Stefana Hardinga	2
2.4	Bulle papieskie	2
3	Pisma znakomitych mistrzów życia duchowego Zakonu	3
4	Żywoty świętych Cysterskich.....	3
5	historia i doświadczenie dziewięciu wieków istnienia Zakonu	5

2 DOKUMENTY DOTYCZĄCE POWSTANIA ZAKONU CYSTERSÓW

Na początku należy je wymienić, a następnie przejdziemy do polskich opracowań danego zagadnienia, jak zostało to już zapowiedziane. Wymieniając dokumenty dotyczące powstania Zakonu Cystersów posłużę się niemieckim wydaniem tych dzieł przed trzema laty.¹ Należą do nich:

1. dokumenty poprzedzające historię Citeaux;
2. ustawodawstwo Zakonu Cysterskiego;
3. trzy teksty napisane przez opata Stefana Hardinga;
4. bulle papieskie

2.1 DOKUMENTY POPRZEDZAJĄCE HISTORIĘ CITEAUX:

Istnieją dwa dokumenty, które dotyczą opactwa Molesme i jego fundacji, mają one jednak znaczenie dla historii zakonu cysterskiego:

1. *Porozumienie pomiędzy mnichami Molesme i Aulps*, powstał w 1097 r., czyli rok przed powstaniem Citeaux;
2. *Porozumienie pomiędzy mnichami z Aulps i Belerne, którzy zostali wybrani przez opata Roberta z Molesme*, powstał w 1110 r. i znany jest w tradycji jako "Concordia Molismensis" i został napisany przed pierwszą wersją "Karty Miłości" ;

¹ Einmutig in der Liebe, Die fruhesten Quellentexte von Citeaux, Antiquissimi Textus Cistercienses, Brepols/Langwaden 1998

2.2 USTAWODAWSTWO ZAKONU CYSTERSKIEGO

Mówiąc na temat ustawodawstwa Cystersów, to ma się przede wszystkim na myśli "Kartę Miłości". Jednak od 1939 r. wiadomym jest, że historia powstania owego tekstu nie jest jeszcze wyjaśniona. W najstarszych rękopisach tekst ten nie jest izolowany, lecz włączony w inne teksty, które rzucają na niego nowe światło. Należy tu wyróżnić dwa kodeksy:

1. Kodeks 1711 z Biblioteki Miejskiej w Trient, powstały w latach 1130- 1135;
2. Kodeks 31 z Biblioteki Uniwersyteckiej w Ljublanie (Słowenia), powstały ok. roku 1152;

Oba te kodeksy są podzielone na 5 pism:

1. Historyczne wprowadzenie (Exordium);
2. Carta Caritatis w każdorazowej redakcji;
3. Różne Statuty Kapituły Generalnej;
4. Księga "Ecclesiastica Officia";
5. "Usus conversorum", zawierający nakazy dla braci konwersów;

2.3 TRZY TEKSTY NAPISANE PRZEZ OPATA STEFANA HARDINGA

Są to trzy krótkie teksty:

1. Wprowadzenie do księgi z hymnami;
2. Wyjaśnienie (monit) opata dotyczące jego wersji Biblii;
3. List do mnichów z Sherborne;

2.4 BULLE PAPIESKIE

Cystersi od początku swojej fundacji Citeaux szukali poparcia i obrony w Stolicy Apostolskiej. To poparcie uzyskiwali przez oficjalne dokumenty, które można podzielić na cztery grupy:

1. bullę "Desiderium quod" pap. Paschalisa II, znaną także pod nazwą "Privilegium Romanum", która dwa lata po fundacji Citeaux, "Nowy Klasztor" poddaje opiece Stolicy Apostolskiej;
2. bulle zatwierdzające "Kartę Miłości": wystawione przez papieży Kaliksta II (1119), Eugeniusza III (1152) i Aleksandra III (1163);
3. bulle, które określają stosunek cystersów do otoczenia, w którym się znajdują: "Habitantes in domo" Innocentego II (1132), "Audivimus et audientes" Aleksandra III (1180) i "Monasticae sinceritas disciplinae" Lucjusza III (1184);
4. bulla "Religiosam vitam eligentibus" Aleksandra III (1164), określana również jako "privilegium commune".

Co do polskich tłumaczeń pierwszych dokumentów Zakonu Cysterskiego, to mamy tutaj dokonane dzieło opata seniora Huberta Kostrzańskiego, z Opactwa Szczyrzyckiego w jego książce o cysterskim dziedzictwie². W dodatku do niej, zatytułowanym "Materiały źródłowe", przekazuje on tłumaczenie następujących tekstów: Exordium Cistercii, Summa Caritatis, Exordium Parvum i Carta Caritatis Posterior.

² Hubert Kostrzański, Dziedzictwo Białych Mnichów, Szczyrzyc 1991, ss. 227- 248.

3 PISMA ZNAKOMITYCH MISTRZÓW ŻYCIA DUCHOWEGO ZAKONU

Do "znakomitych mistrzów życia duchowego Zakonu" możemy zaliczyć: św. Bernarda z Clairvaux (+ 1153), Aelreda z Rievaulx (+ 1178), Wilhelma od św. Teodoryka (+ 1148), Gweryka z Igny (+ 1157), Izaaka ze Stella (+ 1167), Adama z Perseigne (+ 1221), Stefana z Sawley (+ 1252), Serlo z Wilton (+ 1181), Serlo z Savigny (+ 1158), Gilberta z Hoyland (+ 1172), Jana z Ford (+ 1214), Alana z Lille (+ 1202), Heilanda z Froidmont (+ 1230), Baldwina z Ford (+ 1191).

Tutaj zacznę najpierw od pism najwybitniejszego z pisarzy naszego Zakonu- św. Bernarda z Clairvaux i jednocześnie zestawię to z tym, czego dokonuje się na temat jego osoby w Polsce. Konkordancja Jego dzieł obejmuje 74 pozycje, z czego przetłumaczonych na j. polski jest obecnie 9. Na uwagę i szacunek zasługuje tutaj praca translatorska dawnego opata ze Szczyrzyca- Stanisława Kiełtyki, która znalazła ostatnio piękne wydanie w ramach "Biblioteka Christianitas"³.

Co do tłumaczenia innych Ojców Cysterskich, to jest to "terra incognita". Trwają prace nad pierwszą edycją dzieł Aelreda z Rievaulx w j. polskim. Pod tym względem jest to najbardziej znany Ojciec cysterski. Jego osobą zajął się ks. dr Ryszard Groń, który dzisiaj przedstawi nam tę postać oraz niedawno opublikowany artykuł o Aelredzie i fragment tłumaczenia jego tekstu o przyjaźni napisany przez O. Pawła Krupę OP⁴.

Nie sposób tutaj omawiać poszczególnych dzieł i ich autorów, jest tego ogrom.

4 ŻYWOTY ŚWIĘTYCH CYSTERSKICH

Posłużę się tutaj również niemieckim wydaniem żywotów świętych naszego Zakonu⁵ (1), z rozszerzeniem o świętych polskich (2) oraz współcześnie beatyfikowanych (3). Przy opracowaniu zagadnień związanych z duchowością cysterek odkryłem ogromną literaturę (4), która dotyczy żeńskiej gałęzi zakonu, a która jest zupełnie pozostawiona. Do znanych biografii świętych cysterskich w j. polskim należy wyżej już wspomnianego opata Kiełtyki książka o św. Bernardzie.⁶ Na temat innych świętych cysterskich trudno cokolwiek znaleźć.

Obejmują one wspomnienia w kalendarzu liturgicznym oprócz świętych naszego zakonu (34), także świętych benedyktyńskich (4)

Święci polscy naszego zakonu to: bł. Wincenty Kadłubek, bł. Chrystian, św. Benigna;

- **bł. Wincenty Kadłubek**, jest najlepiej opracowaną postacią w polskiej literaturze, dlatego może oszczędzając sobie czasu przejdę, do następnych postaci;
- **Bł. Chrystian** (1180- 1244), biskup i organizator życia kościelnego na Pomorzu.
- **Św. Benigna** (+ 1241) jest jedyną polską męczennicą. Pochodziła z klasztoru trzebnickiego i poniosła śmierć w obronie dziewictwa i wiary w czasie wojny z Tatarami.

Postaci te domagają się również opracowania ich duchowych sylwetek i mocy inspirującej dla życia wewnętrznego.

³ św. Bernard z Clairvaux, O miłowaniu Boga i inne traktaty, Poznań 2000.

⁴ Paweł Krupa OP, W poszukiwaniu prawdziwej przyjaźni, rzecz o Aelredzie z Rievaulx, W drodze 8 (2001) ss. 79- 90.

⁵ Josef W. Fersch, Heilige des Zisterzienserordens, Langwaden 1996.

⁶ Stanisław Kiełtyka, św. Bernard z Clairvaux, Kraków 1983.

Do współcześnie (XX w.) beatyfikowanych należą: bł. Gabriela Maria Sagheddu (1914- 1939), bł. Cyprian Michał Iwene Tansi (1903- 1964) oraz bł. Rafał Arnaiz Baron (1911- 1938);

- **Bł. Gabriela Maria Sagheddu** jest patronką ekumenizmu. Pochodziła z Sardynii i w wieku 20 lat wstąpiła do klasztoru trapistek pod Rzymem. W roku 1937 złożyła śluby zakonne i oddała się Bogu na całkowitą ofiarę. Wkrótce potem ponowiła swoją ofiarę w intencji jedności wszystkich chrześcijan. Tego samego dnia ciężko zachorowała. Zmarła po 15 miesiącach cierpienia w niedzielę Dobrego Pasterza. Została beatyfikowana przez Jana Pawła II w 1983 r. Jej wspomnienie obchodzi się 22 kwietnia.
- **Bł. Cyprian Michał Iwene Tansi**, jest pierwszym Nigeryjczykiem beatyfikowanym przez Ojca Świętego podczas pielgrzymki do Nigerii w 1998 r. Pochodził z rodziny wyznającej tradycyjną religię afrykańską. Został ochrzczony przez misjonarzy irlandzkich i ukończył szkołę św. Józefa, stając się jej dyrektorem. W roku 1937 został wyswięcony na kapłana i rozpoczął pracę misyjną w Nigerii. Był gorliwym apostołem, zwalczał szkodliwe miejscowe wierzenia (np. o złowróźbnej puszczy), przemierzał setki kilometrów pieszo i na rowerze zakładając ośrodki duszpasterskie dla małżeństw. Krzewił ruch "Legion Maryi". Jego działalność doprowadziła do narodzenia się wielu powołań kapłańskich. W 1950 r. rozpoczął nowicjat w opactwie trapistów Mount St. Bernard koło Leicester w Anglii z zamiarem sprowadzenia cystersów do Nigerii.⁷ Musiał całkowicie zmienić swój styl życia. W 1962 r. klasztor założył swoją fundację w Afryce, uczynił to w sąsiednim kraju- Kamerunie. Jako mistrz nowicjatu w tej nowej fundacji ciężko się rozchorował. Umarł 20 stycznia 1964 r.
- **Bł. Rafał Arnaiz Baron**, urodzony w Burgos, płn. środkowej Hiszpanii. Jako chłopiec uczęszczał do kolegium jezuickiego. We wrześniu 1930 r. nawiązał swój pierwszy kontakt z klasztorem trapistów św. Izidora de Duenes. Trzy lata później, po ukończeniu studiów z architektury wstępuje do klasztoru. Wnosi do niego nic innego, jak tylko "serce pełne radości i miłości do Boga". Od tego momentu jego odyseja duchowa przebiegała bardzo szybko. Żyje on w klasztorze przez cztery lata i wyniku gwałtownego wycieńczenia organizmu musi na kilka miesięcy powrócić do domu. Podczas wojny domowej w Hiszpanii w latach 1935- 37 zostaje powołany do Armii Narodowej, lecz deklaruje swoją nieaktywność w działaniach wojennych. Pod koniec wojny wraca do klasztoru jako oblat, zajmując ostatnie miejsce we wspólnocie i żyjąc na jej marginesie. Ostatnie miesiące swojego życia spędził w infirmerii klasztornej, gdzie umarł w wieku 27 lat 26 kwietnia 1938 r. Pomimo krótkiego doświadczenia życia monastycznego, bł. Rafał urzeczywistnił w swoim życiu cysterski charyzmat w szczególnej czystości i intensywności życia zakonnego. Jego pragnieniem było życie w porządku miłości, który był następujący: miłość do Jezusa, do Maryi, do Krzyża i do klasztoru trapistowskiego. Ten porządek miłości charakteryzuje jego osobistą duchowość. Jest on "szalonym trapistą, oszalałym z miłości do Boga:...Boga jedynie!"⁸ Został beatyfikowany przez Jana Pawła II w 1992 r.
- Święte cysterki posiadają wiele swoich biografii tzw. "Vita", które także domagają się tłumaczeń i opracowań. Większość nich pochodzi z XIII w., bowiem tak jak cystersi przeżywali swój "złoty okres" mistyki i pisarstwa w XII wieku, cysterki przeżywały go wiek później. Oto najważniejsze z nich:
- **Lutgardy z Aywie'res** (1182- 1246), patronki Belgii. Widzimy u niej silnie zaakcentowaną troskę o zbawienie innych ludzi. Uciekała od zaszczytów kościelnych- wybrana na przeoryszkę benedyktyńską, odeszła z klasztoru i została prostą mniszką u cysterek. Charakterystyczna jest u niej także teologia mistyczna zaślubin z Bogiem;

⁷ Gregory Wareing OCSO, Blessed Cyprian Michael Iwene Tansi, Mount St. Bernard Abbey, Coalville 1994.

⁸ Gonzalo Maria Fernandez, El Beato Hermano Rafael: Biografia espiritual, Palencia, Abadia Cisterciense de San Isidro de Duenas 1993.

- **Aleidy z Schaerbeek** (+ 1249) zarażonej trędem w wieku 22 lat i żyjącej jak rekluzka w zamurowanej celi przy kościele klasztorным. W opisie jej życia widzimy wielką cześć dla cierpień Jezusa i obumieranie dla własnych grzechów oraz pobożność eucharystyczną, która była bardzo rozpowszechniona w klasztorach cysterek w Belgii ;
- **Idy z Nijvel** (1197- 1231) z początku związana z ruchem beginek, a później jako 16 latka wstępuje do cysterek. Często przed mszą św. zapadała w ekstazę i miała wizje Trójcy św. Wznoszona w swoich doświadczeniach do największych uniesień, ale także zanurzana w piekle, *ad infernos*. Towarzyszka umarłych w drodze do Chrystusa;
- **Idy z Grosleeuw** (1202- 1262) jako 14 latka wstępuje do cysterek i jest jedną z bardziej "intelektualnych" mistyczek. W jej mistyce jest mało doświadczeń cierpień Jezusa, tak jakby zostało to jej oszczędzone, dlatego zyskała miano urodzonej w czepku ;
- **Idy z Leuven** (1230- 1300) stygmatyczka rozpamiętująca Mękę Chrystusa, przy tym skrzętnie unikająca rozgłosu dzięki życiu w klauzurze;
- **Elżbiety z Spalbeek** (1248- 1316) również stygmatyzowana przez Boga i czyniąca przez to ogromne cuda nawróceń wśród grzeszników. Opisu jącej jej doświadczenia opat Filip z Clairvaux najbardziej przerażony był jej "naśladowaniem męki Chrystusa" w umieraniu;
- **Beatrycze z Nazaretu** (1200- 1268), jedyna która sama napisała swoje "Vita", czyli autobiografię. Jest to właściwie traktat duchowy napisany w języku niderlandzki opisujący wszystkie stopnie w drodze do Boga. Sama Beatrycze jest także autorką innego dzieła z duchowości monastycznej, a mianowicie "Siedmiu stopni miłości", który to również domaga się tłumaczenia i opracowania;

Mistyka cysterek z XIII wieku jest zupełnie nieznaną dziedziną w literaturze dotyczącej duchowości średniowiecznej.

5 HISTORIA I DOŚWIADCZENIE DZIEWIĘCIU WIEKÓW ISTNIENIA ZAKONU

Chciałbym się skupić na dwóch tekstach, o które się otarłem. Jeden dotyczy czci Najświętszej Marii Panny i pochodzi z opactwa w Henrykowie (1), natomiast drugi związany jest z osobą świętobliwego Opata Adama Trebnica z Gdańska Oliwy (2).

1. **"Stellarium"** br. Marcina z Henrykowa pochodzące z 1629 r. Treść: zachęta do uważniejszego odmawiania "Ave Maria" w każdym miejscu. Dialogi z Matką Bożą, gotową pomagać każdemu. Rozważania ubóstwa Maryi. Nawołuje czytelnika do nieobrażania Maryi czczymi słowami. Mówi o niewolnictwie Maryi, które jest słodkie, a nie uciążliwe. Uzasadnia opiekę i pośrednictwo Matki Bożej i podaje 2 formuły oddania się w niewolę Matki Bożej. Tekst ten jest określany przez bp. Wincentego Urbana jako nie odkryty pomnik polskiej mariologii.⁹

⁹ Urban W., Zapomniany krzewiciel kultu Matki Bożej na Śląsku w XVII w.

2. **"Vita"** opata Adama Trebnica z Oliwy.¹⁰ Ten tekst został już przetłumaczony z łaciny, jedna domaga się jeszcze opracowania i komentarza. Ważnym dla ascetyki zakonnej jest tutaj rozdział zatytułowany "Puncta practica", który jest kompendium dla życia duchowego cystersów w XVII wieku.

¹⁰ Teschner H., *Vita Venerabilis Adami Trebnic Abbatis Oliviensis*, BGd PAN, Sygn. Ms. 1355 a.